

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งทางด้านการแพทย์และเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ที่ทันสมัยทำให้มีการพัฒนาด้านการรักษาพยาบาล การรักษาสุขภาพอนามัย ประชาชนก็มีสุขภาพที่ดีขึ้น และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญตามมา คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร โดยข้อมูลในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยจะมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุจำนวน 7,029,000 คน คิดเป็นร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งประเทศ คาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 11.7 ในปี พ.ศ. 2553 ร้อยละ 13.4 ในปี พ.ศ. 2558 และร้อยละ 15.3 ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งมีการคาดการณ์ว่าปัญหาประชากรสูงอายุจะเริ่มรุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 และปัญหานี้จะทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในอีก 30-40 ปี ข้างหน้า (พ.ศ. 2577-2587) ประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ (population ageing) โดยแท้จริง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550, น. 2)

จากจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นสามารถที่จะคาดการณ์แนวโน้มสถิติของผู้สูงอายุได้ ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1

แนวโน้มจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุ

พ.ศ.	ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป	
	จำนวน (ล้านคน)	สัดส่วน (ต่อประชากรทั้งหมด)
2533	4.034	7.22
2538	4.816	8.11
2543	5.733	9.19
2548	6.617	10.17
2553	7.639	11.36
2558	9.104	13.48

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2543

เมื่อมีแนวโน้มการเพิ่มของจำนวนประชากรผู้สูงอายุประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก็ส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาต่าง ๆ ตามมาด้วย เช่น ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุขาดที่พึ่ง เป็นต้น ดังนั้นภาครัฐจึงเห็นความสำคัญในการกระจายระบบสวัสดิการและบริการสำหรับผู้สูงอายุ โดยให้ชุมชนได้รับผิดชอบและจัดการเอง ซึ่งบริการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วิถีทางแห่งการเตรียมการ เพื่อสร้างหลักประกันสำหรับประชาชนทุกวัย และเน้นการพึ่งตนเองของประชาชนมากกว่าเดิม ทั้งนี้ เนื่องจากการตระหนักถึงความเข้มแข็งของประชาชนและครอบครัวและชุมชนนั้น มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและความเข้มแข็งของประชาชนมากกว่าการได้รับบริการจากสถาบัน

จากการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่มีการให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมและจัดสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนและท้องถิ่น รวมถึงการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองและประชาชนสามารถเข้าถึงการบริการสวัสดิการสังคมอย่างเหมาะสม รวมทั้งเป็นการลดการพึ่งพิงสถาบันของรัฐ โดยรูปแบบของการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุโดยชุมชนอย่างหนึ่งคือ ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นรูปแบบบริการอย่างหนึ่งที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการหรือให้บริการแก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยเน้นให้ครอบครัวและชุมชนเป็นหลักการเกื้อหนุนผู้สูงอายุและให้ประชาชน ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในภารกิจด้านผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของครอบครัว ชุมชน โดยศูนย์อเนกประสงค์ฯ เป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุนั้นเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเองโดยคนในชุมชน ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดจิตสำนึกของคนในชุมชนที่จะดูแลรักษา และศูนย์นี้เป็นรูปแบบบริการระดับชุมชน ซึ่งมุ่งให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงกิจกรรมและบริการที่ครอบคลุม ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา สังคม โดยที่ผู้สูงอายุจะได้มีโอกาสอยู่กับครอบครัว และชุมชนที่ตนเคยชิน และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการและดูแลผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544, น. 10)

ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ได้มีการขับเคลื่อนสู่ระดับนโยบายโดยเครือข่ายวิจัยสุขภาพ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้เริ่มต้นการขับเคลื่อนนโยบายด้วย กระบวนการเผยแพร่และระดมความรู้จากนักวิชาการ เพื่อระดมความคิดเห็น และแสวงหาความเป็นไปได้ในการผลักดันสู่ระดับนโยบาย ซึ่งนักวิชาการได้เห็นชอบต่อนโยบายการใช้ระบบการดูแลระยะยาวในครอบครัว โดยใช้ชุมชนและครอบครัวเป็นพื้นฐานในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ เมื่อเกิดการระดมความรู้จากนักวิชาการแล้วกระบวนการต่อไปคือ

การเผยแพร่สู่ผู้ปฏิบัติ และการเสนอแนวทางการดำเนินงานศูนย์เฝ้าระวังฯ จากแนวทางการดำเนินงานของศูนย์เฝ้าระวังฯ ส่งผลให้มีการจัดทำเวทีนโยบายสาธารณะ โดยผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุทุกภาคส่วน ได้แก่ นักวิชาการ นักปฏิบัติงาน นักปกครอง ผู้สูงอายุ และภาคประชาชน ซึ่งผู้สูงอายุเห็นพ้องต้องกัน ให้นำเสนอตัวแบบ (Model) “การจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังฯ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน” ต่อคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) เพื่อผลักดันเป็นนโยบายด้านผู้สูงอายุต่อไป เมื่อผ่านความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ แล้วจึงก่อให้เกิดการกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ โดยมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ได้นำเสนอประเด็น การจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังฯ ต่อคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ในการประชุม ครั้งที่ 2/2549 เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549 ณ ตึกบัญชาการทำเนียบรัฐบาล ประธานที่ประชุม (นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ) รองนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่แทนนายกรัฐมนตรี และคณะกรรมการ มีมติเห็นชอบให้มีการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังฯ สำหรับผู้สูงอายุ และมอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เชิญประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงแรงงาน สมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ กรุงเทพมหานคร เพื่อหารือข้อตกลง และแนวทางการดำเนินงานศูนย์เฝ้าระวังฯ ในรูปแบบของโครงการนำร่อง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550, น. 14-21)

เมื่อศูนย์เฝ้าระวังฯ สำหรับผู้สูงอายุได้มีการกำหนดเป็นนโยบาย การทำงานจึงมีการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบ ซึ่งในการประชุมคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ครั้งที่ 3/2549 วันที่ 18 สิงหาคม 2549 มีมติเห็นชอบต่อแนวทางการดำเนินการเพื่อจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังฯ โดยกำหนดให้หน่วยงานมีบทบาทดังนี้

1. การประสานงานเพื่อริเริ่มการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังฯ ที่มีความพร้อม มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. การดำเนินการให้มีศูนย์เฝ้าระวังฯ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กระทรวงมหาดไทย สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมมือในการเป็นผู้ดำเนินการให้มีศูนย์เฝ้าระวังฯ
3. การจัดให้มีบริการด้านสุขภาพ สังคมและ การศึกษาข้อมูลข่าวสาร มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กระทรวงสาธารณสุข ดำเนินการขยายบริการด้านสุขภาพให้เข้าถึงครอบครัวผู้สูงอายุในชุมชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดำเนินการสนับสนุนให้มีการขยายบริการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในชุมชน กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการจัดบริการด้านข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ ทั้งในศูนย์เฝ้าระวังฯ และสื่อต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

การดำเนินงานศูนย์เเนกประสงค์ฯ ในรูปแบบของโครงการนำร่องนั้น มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ คือ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สังกัดสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ โดยทดลองนำร่องในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่, พิษณุโลก, ขอนแก่น, สกลนคร, ชลบุรี, เพชรบุรี, พัทลุง, และกรุงเทพมหานครซึ่งผลการดำเนินงานในโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ ปัจจุบัน (พฤศจิกายน 2550) สามารถเปิดศูนย์เเนกประสงค์ ได้ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ อบต. เขาสวนกวาง อ.เขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น, พื้นที่เทศบาลสกลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร และบริเวณโรงพยาบาลเขาศัยสน อ.เขาศัยสน จังหวัดพัทลุง พื้นที่นอกเหนือจากนี้ยังอยู่ในระหว่างกระบวนการดำเนินการจัดตั้ง โดยการดำเนินการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุให้ประสบความสำเร็จนั้น มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลากหลายประการ ได้แก่ ความร่วมมือของเครือข่าย ความพร้อมของชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านงบประมาณของชุมชน และสิ่งที่สำคัญอีกประการคือ ความสามารถในการบูรณาการการจัดสวัสดิการทั้งด้านสุขภาพและสังคม

จากผลการดำเนินงานโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ ที่ผ่านมาทำให้เห็นถึงความจำเป็นในการประเมินชุมชนก่อนการดำเนินการจัดตั้งและระหว่างดำเนินการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ ว่าชุมชนมีความสามารถในการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เเนกประสงค์ฯ ได้มากน้อยเพียงใด และในการประเมินชุมชนนั้น ควรมีการประเมินความพร้อมหรือศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ เพื่อเป็นการตรวจสอบชุมชนเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ โดยการประเมินนั้นมีความจำเป็นที่ต้องใช้ตัวชี้วัดที่ถูกต้องและชัดเจนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการทำการประเมิน ซึ่งการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดให้ได้ผลดีในการประเมินได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยตัวชี้วัดที่ได้จะเน้นข้อมูลเชิงประจักษ์ และการพิจารณาตัวชี้วัดให้ครบทุกองค์ประกอบ ซึ่งการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดจำเป็นต้องอาศัยผลการวิจัยเข้ามาช่วยในการกำหนดตัวชี้วัดด้วย

การกำหนดตัวชี้วัดถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการตรวจสอบผลการดำเนินงานที่ผ่านมานี้ เนื่องจากตัวชี้วัดจะเป็นสิ่งที่ใช้วัดความเปลี่ยนแปลง ใช้บ่งบอกสถานภาพ หรือใช้สะท้อนลักษณะการดำเนินงาน และสามารถวัดความสำเร็จ หรือผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ตัวชี้วัดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายทาง เช่น ใช้ติดตามความก้าวหน้าในการบรรลุเป้าประสงค์ ใช้ติดตามเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มของประชากร เป็นต้น ซึ่งอาจแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 7 กลุ่ม ตามลักษณะการนำไปใช้ดังนี้

1. แสดงปัจจัยในกระบวนการผลิต ที่แสดงถึงวิธีการดำเนินงาน (Input indicator)
2. แสดงการกระทำที่เกิดขึ้น (Process or performance indicator) ใช้วัดจำนวนกิจกรรมที่ดำเนินการ ผลงานหรือผลผลิตจากการปฏิบัติงานเพื่อวัดประสิทธิภาพและผลคุณภาพ
3. แสดงผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการผลิต (Output indicator) ใช้วัดผลงานเมื่อโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว โดยเทียบกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และความครอบคลุม
4. แสดงผลสำเร็จ (Outcome indicator) ใช้วัดผลสำเร็จเมื่อโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ สิ้นสุด ทั้งนี้โดยเทียบกับจุดมุ่งหมายระยะยาวของโครงการ หรือผลกระทบด้านต่าง ๆ ของโครงการที่นอกเหนือไปจากที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้
5. ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ใช้วัดผลผลิตตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ
6. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ใช้วัดค่าใช้จ่ายที่ลงทุนเปรียบเทียบกับผลผลิตที่เกิดขึ้น
7. ผลกระทบ (Impact) ใช้วัดนโยบาย แผนงาน และโครงการที่จัดทำขึ้น

จากการแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 7 กลุ่มตามลักษณะการนำไปใช้ การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ฯ เป็นการนำตัวชี้วัดไปใช้ในการดำเนินงานก่อนการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์เป็นหลักเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ของชุมชนที่ต้องการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

แม้ตัวชี้วัดจะไม่ได้เป็นตัววินิจฉัย หรือระบุเหตุผลว่าสิ่งที่ต้องการศึกษาเกิดขึ้นเพราะอะไร แต่ตัวชี้วัดมีคุณค่าสำหรับใช้เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการระบุปัญหา และกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ โดยตัวชี้วัดมิได้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เป็นแต่เพียงเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินความสำเร็จของการนำแผน นโยบาย หรือโครงการไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตัวชี้วัดจะช่วยชี้ให้เห็นว่าเป้าหมาย ที่ได้กำหนดไว้ใกล้จะบรรลุผลสำเร็จหรือยัง และยังช่วยวัดความก้าวหน้าของการดำเนินการวัดประสิทธิภาพ ประเมินประสิทธิผลและผลกระทบของกระบวนการพัฒนา อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประเมินการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ อีกด้วย

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน ยังไม่มีเอกสารหรืองานวิจัยที่ระบุตัวชี้วัดด้านศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ฯ ผู้ศึกษาจึงไม่สามารถทำและรวบรวมตัวชี้วัดได้จากการศึกษาจากเอกสารหรืองานวิจัย ๆ เพียงอย่างเดียว การพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์จึงเป็นการศึกษาระดับเฉพาะเจาะจง ดังนั้นการสร้างตัวชี้วัดจึงควรใช้แนวทางการวิจัยเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Research) ที่ Guba และ Lincoln (1979) ได้เสนอไว้ในรูปแบบการประเมินผลระบบผู้เชี่ยวชาญ

หรือระบบผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นการวิจัยที่ใช้ดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญ ในการประเมินความถูกต้องของสิ่งที่นำเสนอ มีความเชื่อว่ามาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณาต่าง ๆ นั้น จะเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญของผู้เชี่ยวชาญเอง อันจะนำไปสู่การปรับปรุงตัววัดที่พัฒนาขึ้น ให้มีความสมบูรณ์ถูกต้อง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ ช่างต้นผู้ศึกษามีความสนใจที่จะพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสร้างและการพัฒนาตัวชี้วัดโดยอาศัยข้อมูลจากชุมชนและผู้เชี่ยวชาญที่มีความเกี่ยวข้องในประเด็น “ศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ” และอาศัยวิธีการเชิงประจักษ์ เพื่อให้เห็นความชัดเจนในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

ศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน จัดตั้งขึ้นเพื่อให้มีการจัดบริการ กิจกรรม และเป็นศูนย์รวมสำหรับผู้สูงอายุ และชุมชน โดยใช้แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นพื้นฐานในการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม และเครือข่ายทางสังคม ซึ่งคนทุกกลุ่มวัยในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถติดต่อเชื่อมโยง ประสาน และบูรณาการได้ ประกอบกับมีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ทั้งบริการภายในศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ที่จัดให้มีการส่งเสริมภูมิปัญญา เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าสังคม มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สำหรับกิจกรรมที่ดำเนินการภายนอกศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ดำเนินการในรูปแบบการสังคมสงเคราะห์ มีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน ออกเยี่ยมเยียนอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ที่มีการเปิดดำเนินงานแล้ว ได้มีขั้นตอนต่อไปในการดำเนินงานคือการวางระบบ/บูรณาการ ให้ศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน มีการดำเนินการโดยชุมชน เพื่อชุมชนได้ยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ การจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุก็เป็นทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการให้แก่ผู้สูงอายุโดยใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชน และบริการที่เกิดขึ้นนั้นก็ สามารถที่จะตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว และทั่วถึง รวมทั้งทำให้เกิดระบบเครือข่ายการเกื้อหนุนเพื่อช่วยเหลือ ดูแลและให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่มาจากผู้นำ และคนในชุมชนเป็นผู้ที่จัดตั้งขึ้นมาเอง เพื่อผู้สูงอายุจะได้รับบริการที่หลากหลายในศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ

การจัดตั้งและการดำเนินการศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดความราบรื่น และสำเร็จลุล่วงไปได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาประกอบกันไป ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการจัดตั้งและดำเนินการศูนย์เเนกประสงค์ฯ คือปัจจัยของศักยภาพของชุมชน กล่าวคือ หากชุมชนใดมีศักยภาพหรือมีความพร้อมในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์ฯ ศูนย์เเนกประสงค์ที่เกิดขึ้นก็มีโอกาสที่จะดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง ศักยภาพของชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดการขับเคลื่อนในการจัดตั้งและการทำงานของศูนย์เเนกประสงค์ฯ ได้ ซึ่งศักยภาพของชุมชนประกอบด้วย 4 ด้านหลัก ๆ คือ ความพร้อมของชุมชนชุมชน ความสามารถของผู้นำในชุมชน ความสามารถในการปฏิบัติงานของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และความสามารถของทีมหรือเครือข่ายในการทำงาน (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550, น. 84-85) โดยการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ควรมีการศึกษาศักยภาพของชุมชน ซึ่งในการศึกษาศักยภาพของชุมชนนั้นควรมีการจัดทำตัวชี้วัดเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการประเมินชุมชนก่อนการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์

การจัดทำและพัฒนาตัวชี้วัดในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่มีความเกี่ยวข้องในประเด็นตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ และอาศัยวิธีการเชิงประจักษ์ เพื่อให้เห็นความชัดเจนในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน ยังไม่มีเอกสารหรืองานวิจัยที่ระบุตัวชี้วัดด้านศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ผู้ศึกษาจึงไม่สามารถสร้างและรวบรวมตัวชี้วัดได้จากการศึกษาจากเอกสารหรืองานวิจัย ๆ เพียงอย่างเดียว ดังนั้นการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์จึงเป็นระดับเฉพาะเจาะจง จึงควรใช้รูปแบบการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยระบบผู้เชี่ยวชาญหรือระบบผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินความถูกต้องของสิ่งที่นำเสนอ มีความเชื่อว่ามาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณาต่าง ๆ นั้น จะเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญของผู้เชี่ยวชาญเอง อันจะนำไปสู่การปรับปรุงตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นให้มีความสมบูรณ์ถูกต้อง

ในฐานะที่ผู้ศึกษาเคยเป็นนักศึกษานิเทศศาสตร์ปฏิบัติตามหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ มหบัณฑิต ที่สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ซึ่งทางสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุได้เป็นผู้รับผิดชอบดูแลโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนในพื้นที่ 8 จังหวัดนำร่อง ผู้ศึกษาจึงมีโอกาสเข้าไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ผู้ศึกษาจึงเกิดความสนใจศึกษาในประเด็น การพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน และเมื่อได้ตัวชี้วัดจากกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดแล้วก็จะนำตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เเนกประสงค์สำหรับผู้

ผู้สูงอายุในชุมชนไปตรวจสอบภาคสนามด้วย รวมถึงเพื่อนำเสนอตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์สำหรับพื้นที่ ที่มีความสนใจต่อการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน
2. เพื่อนำตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนไปตรวจสอบภาคสนาม
3. เพื่อนำเสนอตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษา เรื่อง “การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งโครงการศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน” มีขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน” ใช้ประชากรในการศึกษา 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ประชากรที่ใช้ในการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ ได้แก่ ผู้นำในการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุฯ จำนวน 6 ราย
2. ประชากรที่ใช้ในการนำตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุฯ ไปทดสอบภาคสนาม คือกรรมการที่ดำเนินงานภายในศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนเขาสวนกวาง อ.เขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น จำนวน 20 ราย กรรมการที่ดำเนินงานภายในศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร

จำนวน 35 ราย และกรรมการที่ดำเนินงานภายในศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ บริเวณโรงพยาบาลเขาศัยสน อ.เขาศัยสน จ.พัทลุง จำนวน 20 ราย รวมทั้งสิ้น 75 ราย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ เป็นการศึกษา เฉพาะตัวชี้วัดตามองค์ประกอบของศักยภาพของชุมชน 4 องค์ประกอบ คือ ความพร้อมของชุมชน ความสามารถของผู้นำ ความสามารถในการปฏิบัติงานของชุมชน และความสามารถของทีมงาน/เครือข่าย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน” กำหนดพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ 3 พื้นที่ ได้แก่

1. พื้นที่ชุมชนเขาสวนกวาง อ.เขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น
2. พื้นที่เทศบาลสกลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร
3. พื้นที่บริเวณโรงพยาบาลเขาศัยสน อ.เขาศัยสน จ.พัทลุง

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ตัวชี้วัด (Indicator) หมายถึง ค่าที่สังเกตได้ ซึ่งใช้วัดหรือสะท้อนลักษณะความสามารถของผู้นำ ความสามารถในการปฏิบัติงานของชุมชน ความสามารถของทีมงาน/เครือข่าย และ ความพร้อมของชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้สร้างตัวชี้วัดโดยการสังเคราะห์ สอบถามผู้เกี่ยวข้อง แบบสอบถาม

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความพร้อมและความสามารถของชุมชนที่ทำให้มีการ ดำเนินการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนได้ ในการศึกษานี้มีการแบ่ง ศักยภาพของชุมชนออกเป็น 4 ด้าน คือความพร้อมของชุมชน ความสามารถของผู้นำ ความสามารถในการปฏิบัติงาน และความสามารถของทีมงาน/เครือข่าย

ความพร้อมของชุมชน หมายถึง ความพร้อมในการจัดสรรทรัพยากรในชุมชนมาใช้ในการ จัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

ความสามารถของผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์
อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ บริหารจัดการ การประสานงาน รวมไปถึงการมีความเข้าใจส่วนที่
เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุได้

ความสามารถในการปฏิบัติงานของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการกำหนด
วัตถุประสงค์ วิธีการทำงาน ผลสำเร็จของงานภายในชุมชน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและ
การประสานงานของคนในชุมชน

ความสามารถของทีมงาน/เครือข่าย หมายถึง ความสามารถในการรวมตัวของทีมงาน/
เครือข่ายและการดำเนินงานร่วมกันไปได้ด้วยดี

ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน (Multipurpose Senior Center) หมายถึง
สถานที่รวมสำหรับองค์กร ชุมชน และผู้สูงอายุใช้ในการจัดบริการ และกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ
ในการศึกษาครั้งนี้คือ ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุชุมชนเขาสวนกวาง อ.เขาสวนกวาง
จ.ขอนแก่น ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุเทศบาลสกลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร และ
ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุเขาชัยสน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงขั้นตอนในการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์
อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน
2. สามารถกำหนดตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์สำหรับ
ผู้สูงอายุในชุมชนได้
3. ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถเป็นแนวทางในการประเมินชุมชนที่จะจัดตั้ง
ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน